

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตามประกาศกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ ลงวันที่ 15 เมษายน พ.ศ.2529 ได้ให้คำนิยาม “การค้าชายแดน” หมายถึงการซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนของประเทศทั้งสอง อันเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคเบ็ดเตล็ด ที่มีความจำเป็นสำหรับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ในปริมาณพอสมควรและมีได้กระทำในนามนิติบุคคล (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2537) การค้าตามแนวชายแดนมีหลายจุดด้วยกัน คือ จุดผ่อนปรน จุดผ่านแดนถาวร และด่านศุลกากร การจะกำหนดให้การค้าชายแดนเป็นรูปแบบใดขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความเหมาะสม และเป็นไปตามขั้นตอนของประเทศคู่ค้าด้วย อย่างไรก็ตามการค้าชายแดนสามารถทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยได้ไม่น้อยกว่าปีละหนึ่งแสนล้านบาท และมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น ในปี พ.ศ.2542 มีมูลค่าการส่งออก 1.07 แสนล้านบาท และนำเข้า 3.3 หมื่นล้านบาท ทำให้เกิดดุลการค้า 7.4 หมื่นล้านบาท ส่วนในปี พ.ศ.2543 คาดว่าจะอยู่ในระดับเดียวกันเพราะภาคเศรษฐกิจของประเทศเพื่อนบ้านที่ค้าขายกับไทย คือ ประเทศมาเลเซีย ลาว กัมพูชา และพม่า มีแนวโน้มดีขึ้นซึ่งจะช่วยให้การค้าชายแดนตามแนวชายแดนดีขึ้นตามไปด้วย (มติชนรายวัน, 8 ก.พ.2543)

ภาคเหนือของไทยก็มีจุดการค้าชายแดนหลายแห่งด้วยกัน กับประเทศพม่า ลาว และประเทศจีนตอนใต้ ในรอบ 4 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2539-2542) มีมูลค่าการค้าสูงถึง 4-7 พันล้านบาท (แสดงในตาราง 1.1) บริษัทศูนย์วิจัยกสิกรไทยได้คาดว่าในปี พ.ศ.2543 มูลค่าการค้ามีแนวโน้มที่ระดับหนึ่งหมื่นล้านบาท (มติชนรายวัน, 8 ก.พ. 2543) เป็นที่น่าสังเกตว่าตัวเลขมูลค่าการค้าที่แสดงให้เห็นกว่าร้อยละ 70 เป็นมูลค่าเฉพาะการค้าชายแดนกับประเทศพม่าผ่านศุลกากร 6 แห่ง ใน 4 จังหวัด คือ ตาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และเชียงราย สินค้าส่งออกสำคัญคือ สินค้าอุปโภคบริโภค ยางรถยนต์และรถจักรยานยนต์ น้ำมัน วัสดุก่อสร้าง เครื่องยนต์และชิ้นส่วน ส่วนสินค้านำเข้า ได้แก่ ไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ อัญมณี สินค้าเกษตรและของป่า เป็นต้น ข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทย (2542) ได้แสดงให้เห็นว่าในปี พ.ศ.2541 ตัวเลขการค้าผ่านพิธีศุลกากรที่อำเภอแม่สายสูงถึงร้อยละ 55.5 ที่อำเภอแม่สอด สูงร้อยละ 33.5 ส่วนที่เหลือร้อยละ 11.0 เป็นการขายผ่านศุลกากร 4 แห่งที่เหลือ และข้อมูลของสำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย (2543) ในตาราง 1.2 ได้ชี้ให้เห็นว่าการค้าชายแดนในปี พ.ศ.2542 ของจังหวัดเชียงรายซึ่งค้ากับพม่า ลาว และจีนตอนใต้ มีมูลค่าการค้าทั้งสิ้น 1,852.7 ล้านบาท ในจำนวนดังกล่าวเป็นดุลการค้ากับประเทศพม่าเป็นจำนวนถึง 1,816.84 ล้านบาทหรือคิดเป็น

ร้อยละ 98.06 ส่วนที่เหลือร้อยละ 1.94 เป็นการค้ากับประเทศลาว และจีนตอนใต้ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการค้าชายแดนในจังหวัดเชียงรายมีประเทศคู่ค้าที่สำคัญคือประเทศพม่าและจุดการค้าที่สำคัญอยู่ในเขตอำเภอแม่สาย คือบริเวณจุดผ่านแดนถาวรข้ามแม่น้ำแม่สาย และบริเวณจุดผ่อนปรนอีกจำนวน 4 จุด

ตาราง 1.1 มูลค่าของการค้าชายแดนภาคเหนือระหว่างปี พ.ศ.2539-2542

(หน่วย : ล้านบาท)

รายการของการค้า	ปี พ.ศ.			
	2539	2540	2541	2542 ¹
ภาคเหนือ-พม่า	3,368.7	6,252.7	4,099.1	5,208.9
ส่งออก	3,083.7	5,962.8	3,480.2	4,330.2
นำเข้า	285.0	289.9	618.9	878.7
ดุลการค้า	2,798.6	5,672.9	2,861.4	3,451.5
ภาคเหนือ-ลาว	302.8	369.3	568.3	928.8
ส่งออก	197.7	198.3	447.3	504.5
นำเข้า	105.1	171.0	121.0	424.3
ดุลการค้า	92.6	27.3	326.3	80.2
ภาคเหนือ-จีน(ตอนใต้)	215.4	144.9	386.2	986.6
ส่งออก	138.1	65.5	96.8	495.9
นำเข้า	77.3	79.4	289.4	490.7
ดุลการค้า	60.7	(13.9)	(192.6)	5.2
มูลค่าการค้า	3,886.9	6,766.9	5,053.6	7,124.3
ดุลการค้า	2,951.9	5,686.3	2,995.1	3,536.9

¹เศรษฐกิจภูมิภาค, หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ (12 มกราคม 2543, น. 11)

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย (2542, น. 84)

ข้อเท็จจริงอีกประการหนึ่งจากตัวเลขการค้าทั้งหมดที่นำมาแสดงข้างต้น ธนาคารแห่งประเทศไทย (2542) ระบุว่า เป็นตัวเลขของสินค้าที่ผ่านพิธีศุลกากร แต่ความจริงแล้วตัวเลขการค้าชายแดนจะสูงกว่านี้มาก เพราะยังมีการค้าที่ไม่ผ่านพิธีศุลกากรในสัดส่วนถึงร้อยละ 70 ของตัวเลขที่ผ่านพิธีศุลกากรเลยทีเดียว ทั้งนี้เป็นเพราะการค้าชายผ่านระบบพิธีศุลกากรนั้นมีขั้นตอนมาก ยุ่งยากซับซ้อนมากไปด้วยกฎระเบียบและหลักเกณฑ์ต่างๆ จึงมีการ หลีกเลียงจากพ่อค้าเป็นจำนวนมาก ส่วนสำนักงานบริการคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (อ้างโดยธนาคารแห่งประเทศไทย, 2537) ประเมินว่าการนำเข้าจากประเทศพม่าจะสูงกว่าตัวเลขของทางราชการประมาณ 10 เท่า และนิสิต พันธมิตร (2542) ได้ประเมินว่าสินค้านอกระบบระหว่างไทยและพม่าจะสูงถึง 3-4 เท่า และจุดการค้าที่มีมูลค่าการค้านอกระบบสูงในเขตภาคเหนือคือแม่สาย และแม่สอด จึงแสดงให้เห็นอำเภอแม่สายมีบทบาทสำคัญไม่น้อย ในด้านการค้าชายแดนทั้งในระบบและนอกระบบ

ตาราง 1.2 สถิติมูลค่าการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย พ.ศ.2541 และ 2542

(หน่วย : ล้านบาท)

เดือน	นำเข้า		ส่งออก		การค้ารวม		ดุลการค้า	
	2541	2542	2541	2542	2541	2542	2541	2542
มกราคม	18.81	125.67	225.10	211.97	243.91	337.64	206.29	86.30
กุมภาพันธ์	27.33	81.26	206.71	254.57	234.04	335.83	179.38	173.31
มีนาคม	16.46	70.46	242.68	263.65	259.14	334.11	226.22	193.19
เมษายน	23.88	50.54	249.45	243.22	273.33	293.76	225.57	192.68
พฤษภาคม	15.62	64.78	206.28	266.03	221.90	330.81	190.66	201.25
มิถุนายน	94.63	65.58	261.37	225.19	356.00	290.77	166.74	159.61
กรกฎาคม	15.55	30.93	161.55	197.98	177.10	228.91	146.00	167.05
สิงหาคม	39.07	51.54	157.47	205.07	196.54	256.61	118.40	153.53
กันยายน	34.98	105.36	193.77	183.30	228.75	288.66	158.79	77.94
ตุลาคม	33.05	118.30	196.11	180.59	229.16	298.89	163.06	62.29
พฤศจิกายน	85.35	116.61	227.03	282.51	312.38	399.12	141.68	165.90
ธันวาคม	220.88	84.87	273.61	304.52	494.49	389.35	52.73	219.65
รวม	625.61	965.90	2,601.13	2,818.60	3,226.74	3,784.46	1,975.52	1,852.70
ประเทศพม่า	-	126.28	-	1,943.12	-	2,069.40	-	1,816.84

ที่มา : สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย (2543)

ความสำคัญในระบบการค้าอีกประการหนึ่งคือการเงิน และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเงิน โดยเฉพาะก็คือธนาคารพาณิชย์นั่นเอง จากการสำรวจของธนาคารแห่งประเทศไทย (พ.ศ.2537 และพ.ศ.2542) และการศึกษาของนิสิต พันธมิตร (2542) ได้ชี้ให้เห็นว่าในระบบการค้าชายแดน ภาคเหนือโดยเฉพาะในเขตอำเภอแม่สายแต่ละปีจะมีมูลค่าการค้าชายสูงกว่าจุดอื่น แต่กลับพบว่า สถาบันการเงินของคู่ค้าและของฝ่ายไทยมีบทบาทเกี่ยวข้องกับไม่มากนัก รูปแบบการชำระเงินการค้าของพ่อค้าชายแดนทั้งสองฝ่ายที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันมี 3 วิธีด้วยกัน คือ

1. การชำระเงินสินค้าผ่านระบบหักบัญชี เป็นระบบการชำระค่าสินค้าที่พ่อค้าพม่าพัฒนาขึ้นมาใช้ เมื่อครบกำหนดชำระเงิน ผู้ส่งออกไทยจะได้รับเงินค่าสินค้าเป็นเงินบาท หรือโอนผ่านบัญชีจากผู้นำเข้าไทย แทนที่จะได้รับชำระจากพ่อค้าชาวพม่าที่เป็นคู่ค้าโดยตรง โดยมีตัวแทนชำระบัญชีไทยเป็นผู้ดำเนินการติดต่อ ส่วนผู้นำเข้าพม่าก็จะชำระค่าสินค้าดังกล่าวเป็นเงินจ๊าดให้กับผู้ส่งออกพม่า โดยมีตัวแทนชำระบัญชีพม่าเป็นผู้ดำเนินการติดต่อ การชำระในลักษณะนี้ปัจจุบันคิดเป็นร้อยละ 44 ของมูลค่าการค้า

2. การชำระค่าสินค้าด้วยเงินสดสกุลบาทหรือจ๊าด คิดเป็นร้อยละ 51 โดยแยกเป็นการชำระด้วยเงินบาทร้อยละ 42 และชำระด้วยเงินจ๊าด ร้อยละ 9 ของมูลค่าการค้า คือเป็นการใช้เงินสดของไทยหรือพม่าโอนเงินผ่านบัญชี non-resident อย่างไรก็ตามการชำระด้วยเงินจ๊าดในเขตอำเภอแม่สายจังหวัดเชียงราย ยังไม่ค่อยได้รับความนิยม

3. การชำระค่าสินค้าด้วยวิธีโอนเงินผ่านธนาคารพาณิชย์ (Telegraphic Transfer) และการชำระค่าสินค้าด้วยวิธีการเปิด L/C การชำระในลักษณะนี้มีประมาณร้อยละ 5 ของมูลค่าสินค้า

จากวิธีการจ่ายเงินที่กล่าวถึงข้างต้น การชำระด้วยวิธีแรกเป็นวิธีที่ธนาคารพาณิชย์มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องน้อย เพราะเป็นวิธีที่อาศัยตัวแทนหักบัญชีของแต่ละฝ่ายเป็นหลัก ในขณะที่การจ่ายเงินวิธีที่สองบทบาทของธนาคารพาณิชย์เป็นเพียงผู้รับฝากเงินเท่านั้น มิได้เป็นตัวกลางในการจ่ายเงินให้แก่ฝ่ายใด แต่การจ่ายเงินในลักษณะการจ่ายเงินแบบที่สองก็มีปริมาณเพิ่มขึ้นในทุกปี โดยพบว่า ในปี พ.ศ. 2536 จำนวนบัญชีของพ่อค้าพม่าเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2534 เกือบสี่ร้อยเปอร์เซ็นต์ หรือมีเม็ดเงินคงเหลือเพิ่มขึ้นกว่าห้าร้อยเปอร์เซ็นต์ ส่วนวิธีสุดท้ายเป็นวิธีการจ่ายเงินที่ธนาคารพาณิชย์ต้องเข้าไปมีบทบาทมากที่สุด แต่การใช้บริการกลับมีจำนวนน้อยมาก อย่างไรก็ตามแม้ว่าการชำระเงินของพ่อค้าทั้งสองประเทศในขณะนี้จะอาศัยบทบาทของธนาคารพาณิชย์น้อย แต่ธนาคารพาณิชย์ก็ยังมีบทบาทและมีส่วนร่วมในด้านการรับเงินฝากจากตัวแทนการค้าของแต่ละฝ่าย จึงถือว่าเป็นบทบาททางอ้อมของธนาคารพาณิชย์ ส่วนแนวโน้มการใช้บริการในรูปแบบที่สามของคู่ค้าทั้งสองประเทศแม้ว่าจะลดลงเพราะไม่ได้รับความสนใจ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าการค้าระหว่างประเทศโดยทั่วไปบทบาทของธนาคารพาณิชย์ในด้านการเปิด L/C ยังเป็นที่นิยมจากคู่ค้าสองฝ่าย คงมี

เฉพาะการค้าชายแดนไทยกับเพื่อนบ้านเท่านั้นที่มีลักษณะการใช้บริการในทิศทางตรงกันข้าม ด้วยความสำคัญของอำเภอแม่สายในปัจจุบันที่ถือกันว่าเป็นหน้าด่านของโครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจมีการค้าระหว่างประเทศจะเพิ่มขึ้นตลอดเวลา บทบาทของธนาคารพาณิชย์ในด้านนี้การให้บริการ L/C จึงควรเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ทั้งนี้คงต้องพิจารณาจากปัจจัยหรือสาเหตุที่ทำให้การใช้บริการในลักษณะนี้ยังไม่เป็นที่นิยมของพ่อค้าชายแดน

จากรายละเอียดของข้อมูลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่าการค้าชายแดนในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด และอัตราการใช้บริการจากธนาคารพาณิชย์ก็เพิ่มขึ้นตามลำดับด้วยแต่บทบาทด้านการให้บริการสินเชื่อเพื่อการค้าโดยการเปิด L/C กลับยังไม่ได้รับความสนใจหรือถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการค้าระหว่างประเทศน้อยมาก ด้วยเหตุดังกล่าวผู้ศึกษาจึงเห็นสมควรที่จะทำการศึกษายบทบาทของธนาคารพาณิชย์ต่อพ่อค้าชายแดนและหาทางจูงใจให้พ่อค้าชายแดนหันมาใช้บริการกับธนาคารพาณิชย์ให้มากขึ้น ตลอดจนค้นหาปัญหาอุปสรรคในการให้บริการของธนาคารพาณิชย์แก่พ่อค้าชายแดนในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยการศึกษาผ่านพฤติกรรมการใช้บริการธนาคารพาณิชย์ของพ่อค้าชายแดน ทั้งนี้เพื่อจะได้นำผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ไปใช้ในการพัฒนาหรือปรับปรุงบทบาท และสร้างความพร้อมของธนาคารพาณิชย์ ให้สามารถช่วยเหลือด้านการเงินแก่ธุรกิจการค้าชายแดนที่กำลังเติบโตเพิ่มมากขึ้นอยู่ในปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาลักษณะการใช้บริการธนาคารพาณิชย์ของพ่อค้าชายแดน ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

2.2 เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่จูงใจให้พ่อค้าชายแดนใช้บริการของธนาคารพาณิชย์ ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

2.3 เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการของธนาคารพาณิชย์แก่พ่อค้าชายแดน ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาที่คาดว่าจะมีประโยชน์ในการพัฒนาบทบาทและเสริมสร้างด้านความพร้อมของธนาคารพาณิชย์ในการสนับสนุนธุรกิจการค้าชายแดนให้เจริญเติบโตในอนาคต

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้จำกัดขอบเขตการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

4.1 ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษานี้จะทำการศึกษาบทบาทของธนาคารพาณิชย์ต่อการช่วยเหลือนักธุรกิจท้องถิ่นที่ทำการค้าขายแดนกับนักธุรกิจชาวพม่า ประกอบด้วย การให้บริการสินเชื่อกับธุรกิจที่สำคัญของอุตสาหกรรมผลิตสินค้าเพื่อการค้าขายชายแดน การให้บริการโอนเงินผ่านบัญชีตัวแทนการค้าของนักธุรกิจไทยและพม่า การให้บริการเงินฝาก และการให้บริการชำระค่าสินค้าระหว่างประเทศ ด้วยวิธีตั๋วเรียกเก็บ (Bill for Collection : BC) หรือการเปิด L/C (Letter of Credit)

4.2 การเก็บข้อมูลเพื่อทำการศึกษา

เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากผู้จัดการ หรือผู้บริหารธนาคารพาณิชย์ ในเขตอำเภอแม่สาย และเก็บรวบรวมข้อมูลการให้บริการด้านต่างๆ จากธนาคารดังกล่าวข้างต้นจากฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และสอบถามจากพ่อค้าชายแดนชาวไทย ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

1.5 นิยามศัพท์

การค้าชายแดน หมายถึง การซื้อขายและเปลี่ยนสินค้าในลักษณะการส่งออกหรือนำเข้าจากประเทศพม่า ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

พ่อค้าชายแดน หมายถึง นักธุรกิจการค้าชายแดนของไทย ที่ทำการค้าซื้อขายและเปลี่ยนสินค้าในลักษณะการส่งออกหรือนำเข้าจากประเทศพม่า ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ธนาคารพาณิชย์ หมายถึง ธนาคารพาณิชย์ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จำนวน 8 ธนาคาร คือ ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) สาขาแม่สาย ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) สาขาแม่สาย ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน) สาขาแม่สาย ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขาแม่สาย ธนาคารทหารไทย จำกัด (มหาชน) สาขาแม่สาย ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) สาขาแม่สาย ธนาคารนครหลวงไทย จำกัด (มหาชน) สาขาแม่สาย และธนาคารสรีนคร จำกัด (มหาชน) สาขาแม่สาย

การให้บริการทางอ้อม หมายถึง การให้บริการของธนาคารแก่นักธุรกิจในลักษณะที่มีใช่เป็นการช่วยเหลือโดยตรง แต่อาจผ่านบุคคลที่สาม หรือให้บริการหลังจากกระบวนการซื้อขายและจ่ายเงินของพ่อค้าชายแดนเสร็จสมบูรณ์แล้ว

บทบาทของธนาคารพาณิชย์ หมายถึง ลักษณะการให้บริการของธนาคารพาณิชย์ให้แก่ นักธุรกิจ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องหรือสนับสนุนการค้าชายแดน ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย